

Diana OLAR

Cauza Kononov c. Letonia (I)

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Fosta Secția a III-a

Cauza Kononov c. Letonia

Intervenient, Rusia

Hotărârea din 24 iulie 2008

Art. 7 Convenție – „Nici o pedeapsă fără lege”

I. Starea de fapt

Domnul Vasili Kononov s-a născut în 1923, în comuna Mērdzene (districtul Ludza, Letonia) și a fost cetățean leton până la 12 aprilie 2000, când i s-a acordat cetățenie rusă printr-un decret special emis de către Președintele Federației Ruse, Vladimir Putin.

A. Evenimente anterioare datei de 27 mai 1944

La 22 iunie 1941, Germania nazistă a atacat Uniunea Sovietică, din care făcea parte și teritoriul Letoniei. Înaintarea Armatei Germane (*Wehrmacht*) a forțat Armata Roșie să părăsească zona baltică și să se retragă spre Rusia. Domnul Kononov locuia la acea vreme lângă graniță și, la rândul său, a urmat Armata Roșie. Până la 5 iulie 1941, întreaga Letonie era deja ocupată de *Wehrmacht*. Cele trei State Baltice și o parte din Belarus au fost anexate pentru a forma un vast teritoriu administrat de către Comisariatului Reich-ului pentru Teritoriile Estice (*Reichskommissariat Ostland*), care primea ordine direct de la Berlin.

După sosirea în Rusia, domnul Kononov a lucrat inițial la o fermă colectivă (*kolkhoze*), iar ulterior a fost angajat ca turnător de metal într-o fabrică unde se confecționa echipament militar. În 1942, a fost recrutat în Armata Sovietică și repartizat în regimentul de rezervă al Diviziei Letone. Din 1942 până în 1943 a fost supus unui antrenament special pentru operațiuni de sabotaj, în timpul cărora a învățat cum să organizeze și să conducă raiduri comando în spatele liniilor inamice. După finalizarea perioadei de antrenament a fost promovat imediat la gradul de sergent. La scurtă vreme, în noaptea de 23 iunie 1943, împreună cu alți 20 de camarazi combatanți, domnul Kononov a fost parașutat pe teritoriul bielorus aflat atunci sub ocupație germană, în apropierea graniței letone și, implicit, a zonei în care s-a născut.

După ce a aterizat, petentul s-a alăturat unei unități comando sovietice (alcătuită din membri ai „Partizanilor Roșii”) numită „*Vilis Laiviņš*”, după liderul său. În martie 1944, doi dintre superiorii imediați ai domnului Kononov i-au încredințat acestuia comanda unui pluton ale cărui obiective principale erau, în susținerea lui, următoarele: acela de a sabota instalații militare, linii de comunicație și puncte de

aprovizionare germane, de a deraia trenuri și de a face propagandă politică în rândul populației locale. Domnul Kononov susține că a deraiat 16 trenuri militare și că a determinat explozia a 42 de obiective militare germane.

B. Evenimentele din 27 mai 1944

La 27 mai 1944, Partizanii Roșii au atacat satul Mazie Bati (comuna Mērdzene, districtul Ludza) aflat, la acea vreme, la aproximativ 80 km distanță de front.

1. Starea de fapt reținută de către instanțele interne și confirmată de Guvern

În februarie 1944, Armata Germană a descoperit și a ucis un grup de Partizani Roșii conduși de Major Chugunov, care se ascundeau într-un hambar din satul Mazie Bati. Domnul Kononov și unitatea lui au suspectat de îndată faptul că sătenii spionau pentru germani și că ar fi turnat dușmanului grupul lui Chugunov. S-a decis aplicarea unor represalii împotriva locuitorilor din Mazie Bati.

Între timp, temându-se de un atac din partea Patizanilor Roșii, sătenii din Mazie Bati – care nu mai purtaseră arme – au cerut ajutorul administrației militare germane, iar aceasta a înarmat fiecare bărbat cu o pușcă și cu două grenade „pentru protecție personală”.

La 27 mai 1944, înarmați și îmbrăcați în uniforma *Wehrmacht*-ului pentru a evita crearea unor suspiciuni, domnul Kononov și cei aflați sub comanda lui au intrat în sat, unde locuitorii se pregăteau de sărbătoarea Rusaliilor. Unitatea comando s-a împărțit în câteva grupuri mici și, la ordinele domnului Kononov, fiecare a atacat câte o casă. Câțiva partizani au năvălit în locuința fermierului Modests Krupniks, au confiscat armele pe care le-au găsit și i-au ordonat acestuia să iasă în curte. Când fermierul i-a rugat să nu-l omoare în fața copiilor săi, i-au ordonat să fugă înspre pădure și apoi, în timp ce alerga, au deschis focul asupra lui. Krupniks, grav rănit, a fost lăsat la marginea pădurii și a murit în dimineața următoare din cauza unei hemoragii masive. Sătenii care au supraviețuit i-au auzit strigătele și gemetele, dar le-a fost prea teamă să meargă în ajutorul lui.

Alte două grupuri ale Partizanilor Roșii au atacat casele fermierilor Meikuls Krupniks și Ambrozs Buļs. Meikuls Krupniks a fost închis în baie și bătut cu sălbăticie. Partizanii au luat armele găsite în casele celor doi săteni și le-au dus în locuința lui Meikuls Krupniks. Aici au tras de mai multe ori împotriva lui Buļs, a lui Meikuls Krupniks și a mamei acestuia. Potrivit primelor constatări de fapt ale Parchetului și ale primei instanțe, chiar domnul Kononov a fost cel care l-a ucis pe Buļs. Totuși, el a fost achitat ulterior pentru acel incident. Meikuls Krupniks și mama sa au fost răniți grav. Partizanii au îmbibat apoi cu petrol casa și toate cladirile fermei (inclusiv hambarul și grajdul) și le-au incendiat. Soția lui Meikuls Krupniks, însărcinată în luna a noua, a reușit să fugă, dar a fost prinsă de către partizani și împinsă în flăcări, printr-o fereastră a casei. În dimineața următoare, sătenii supraviețuitori au găsit rămășițele carbonizate ale celor patru victime. Corpul doamnei Krupniks a fost identificat datorită scheletului ars al bebelușului, aflat lângă ea.

Al patrulea grup de partizani a năvălit în locuința lui Vladislavs Šķirmants, care era pe pat, împreună cu fiul său de un an. După ce au găsit o pușcă și două grenade ascunse într-un dulap, i-au ordonat lui Šķirmants – îmbrăcat încă în haine de corp – să iasă în curte. Apoi au blocat ușa dinspre exterior pentru a nu-i permite soției lui să iasă, l-au dus într-un colț mai retras a curții și l-au împușcat mortal.

Al cincilea grup a atacat locuința lui Juliāns Šķirmants. După ce au găsit și au confiscat o pușcă și două grenade, partizanii l-au dus în hambar și l-au executat.

În fine, al șaselea grup a atacat casa lui Bernards Šķirmants și a confiscat armele găsite. Apoi l-au ucis pe domnul Šķirmants, au rănit-o pe soția acestuia și au incendiat toate construcțiile care aparțineau fermei. Soția domnului Šķirmants a ars de vie, lângă trupul soțului său mort. Potrivit primelor hotărâri pronunțate de instanțele interne, chiar domnul Kononov a fost cel care l-a ucis pe Bernards Šķirmants. Totuși, el a fost achitat ulterior pentru acest capăt de acuzare.

Potrivit primelor constatări ale Parchetului în legătură cu starea de fapt, partizanii au jefuit satul înainte de a pleca și, în afară de arme, au luat cu ei haine și alimente. De pildă, înainte de a părăsi casa lui Juliāns Šķirmants, Partizanii au furat un vas cu unt și o rolă cu material textil. Această constatare de fapt nu apare însă nici în ultima hotărâre privind fondul și nici în ultima hotărâre pronunțată în calea de atac, referitoare la aspecte de drept, ambele consemnând doar confiscarea armelor găsite în locuințele sătenilor.

2. Starea de fapt, relatată de către Domnul Kononov

Domnul Kononov contestă starea de fapt reținută de instanțele interne. În susținerea sa, toate victimele atacului erau colaboratori și trădători care, în februarie 1944 au predat germanilor, prin șiretlic, plutonul lui Major Chugunov, iar Meikuls Krupniks și Bernards Šķirmants erau *Schutzmänner* (membri ai forței de poliție auxiliare germane). În februarie 1944, grupul de partizani ai lui Chugunov – alcătuit din nouă bărbați, două femei și un copilăș – s-au refugiat în hambarul lui Krupniks. Trei femei (mama și soția lui Krupniks și soția lui Bernards Šķirmants) le-au dus provizii și i-au asigurat că *Wehrmacht* se afla destul de departe. Cu toate acestea, în timp ce femeile au continuat să vegheze, Šķirmants l-a trimis pe Krupniks să avertizeze o garnizoană germană aflată în satul învecinat. Când au sosit în Mazie Bati, soldații germanii au mitraliat hambarul cu gloanțe incendiare, iar acesta a luat foc. Orice membru al grupului lui Chugunov care a încercat să fugă, inclusiv femeile și copilășul, a fost împușcat. După carnagiu, mama lui Krupniks a îndepărtat hainele de pe cadavre. Autoritățile militare germane au recompensat sătenii implicați, oferindu-le zahăr, alcool, lemne de foc și o sumă de bani.

Cu aproximativ o lună înaintea evenimentelor din 27 mai 1944, domnul Kononov și toți membrii plutonului său au primit o citație din partea comandantului lor. Acesta îi informa că o instanță militară *ad-hoc*, alcătuită din membri ai detașamentului, a pronunțat o hotărâre împotriva sătenilor din Mazie Bati, presupuși a fi implicați în trădarea oamenilor lui Chugunov și că plutonul lor avea ordin să execute această hotărâre. Mai exact, li se cerea „să-i aducă pe cei cinci *Schutzmänner* din Mazie Bati pentru a fi judecați”. Domnul Kononov a refuzat să conducă operațiunea, întrucât

sătenii îl cunoșteau de când era copil și se temea pentru siguranța părinților săi, care locuiau în satul învecinat. Ofițerul superior i-a respectat dorințele și a încredințat misiunea altui partizan. În evenimentele care au urmat, cel care a dat ordinele a fost acest alt Partizan, iar nu domnul Kononov.

La 27 mai 1944, domnul Kononov și-a însoțit colegii de unitate, dar nu a intrat în sat. El s-a ascuns în spatele unui tufiș, de unde putea să vadă casa lui Modests Krupniks. La scurt timp a auzit țipete și focuri de armă și a văzut nori de fum. După un sfert de oră, partizanii s-au întors singuri. Unul dintre fusesse rănit la braț; altul ducea șase puști, zece grenade și o cantitate mare de cartușe. Toate armele și munițiile fuseseră confiscate din locuințele sătenilor. Partizanii i-au spus domnului Kononov că nu au putut să-și îndeplinească misiunea, întrucât sătenii „au fugit, trăgând împotriva lor și sosiseră germanii”. În susținerile sale din fața Curții, domnul Kononov a negat faptul că oamenii săi ar fi jefuit Mazie Bati. Reîntorși la bază, partizanii au fost sever muștrați de către comandantul superior pentru că nu au reușit să captureze persoanele urmărite.

C. Materiale din arhivele istorice

Documentele prezentate de către Guvern din Arhivele Naționale de Istorie ale Letoniei oferă unele informații cu privire la regimul instaurat de către administrația germană, în perioada relevantă prezentei cauze.

Printr-o notă publicată în presă la 24 iulie 1941, *Reichskomissar*-ul pentru Teritoriile Estice, Hinrich Lohse, a ordonat tuturor cetățenilor să predea în 24 de ore orice arme de foc și muniții aflate în posesia lor. Nota a fost republicată la 1 octombrie 1941 și la 12 august 1942. Totuși, membrilor poliției auxiliare letone li s-a permis să poarte arme de foc.

Ulterior, regulile privind posesia și portul armelor de foc au fost relaxate, întrucât frontul se apropia tot mai mult de teritoriul leton, iar în regiunile de graniță a crescut numărul Partizanilor Roșii. Într-o scrisoare din 22 octombrie 1998, adresată Parchetului General, directorul Arhivelor a afirmat că la vremea evenimentelor studiate, satul Mazie Bati se afla în jurisdicția secției de poliție nr. 2 din districtul Ludza. Registrele acestei secții de poliție au fost însă pierdute sau distruse, astfel încât nu exista nicio dovadă documentară disponibilă care să ofere o explicație precisă pentru decizia germanilor de a înarma sătenii din Mazie Bati. Totuși, în arhive exista un ordin scris emis de către comandantul local al poliției auxiliare letone, adresat ofițerului de serviciu de la secția nr. 1 din același district și care se referea la satul Čeverova (aflat la aproximativ 20 km distanță de Mazie Bati). Acest document, datat 25 februarie 1944, conține următorul text: „Pentru a proteja populația de atacurile jefuitoarelor, vă ordon să creați o unitate de apărare în satul Čeverova (din comuna Cibla), alcătuită din 10 până la 15 localnici de încredere. Cei selectați vor primi puști și cantitatea necesară de muniție. Un *aizsargs* localnic (membru al Gărzii Naționale) va avea comanda unității de apărare. Bărbații selecționați trebuie să se adune în fiecare noapte pentru a sta de pază și a supraveghea”.

Ulterior, printr-o scrisoare datată 27 aprilie 1944, același comandant a ordonat maiorilor din trei comune (inclusiv Cibla) să aleagă o persoană de încredere dintre

locuitorii fiecărui sat, care să fie responsabilă cu supravegherea străinilor sau a persoanelor suspecte și să informeze maiorul sau poliția atunci când este necesar. Scrisoarea preciza că aceste măsuri urmăreau să contracareze actele „răufăcătorilor” (adică a Partizanilor Roșii).

D. Evenimente ulterioare

În iulie 1944, Armata Roșie a intrat în Letonia. La 13 octombrie 1944, ea a ocupat și și-a stabilit sediul la Riga. La 8 mai 1945, ultimele divizii germane s-au predat și întreg teritoriul leton a trecut sub controlul Armatei Roșii.

După terminarea războiului, domnul Kononov a rămas în Letonia. El a fost decorat pentru realizările sale militare cu Ordinul lui Lenin, cea mai înaltă distincție acordată în URSS. În noiembrie 1946 s-a alăturat Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, iar în 1957 a absolvit Academia Ministerului de Interne din URSS. Ulterior, până la pensionarea lui, în 1988, a lucrat ca ofițer în diferite ramuri ale poliției sovietice.

La 4 mai 1990, Consiliul Suprem al Republicii Socialiste Sovietice a Letoniei a adoptat Declarația privind Restabilirea Independenței, prin care s-a proclamat că încorporarea Letoniei în URSS este ilicită, nulă și lipsită de efecte și s-a restabilit forța juridică a prevederilor fundamentale ale Constituției din 1922. La 21 august 1991, după două lovituri de stat eșuate, Consiliul Suprem a votat Legea Constituțională privind calitatea de stat a Republicii Letonia, care proclama, cu efect imediat, independența deplină.

Printr-o lege din 6 aprilie 1993, Consiliul Suprem a introdus un nou capitol în partea specială a fostului Cod penal, aflat atunci în vigoare, Capitolul 1-a, ale cărui prevederi incriminau acte precum genocidul, crimele împotriva umanității și a păcii, crimele de război și discriminarea rasială. Un nou articol 68-3 viza crimele de război, sancționate cu închisoarea între 3 și 15 ani sau cu închisoarea pe viață. Aceeași lege insera în Cod și un articol 6-1, care permitea aplicarea retroactivă a legii penale în cazul crimelor împotriva umanității și a crimelor de război, precum și un articol 45-1, care excepta astfel de fapte de la regimul prescripției.

E. Procedurile penale desfășurate împotriva Domnului Kononov și condamnarea acestuia

1. Prima cercetare prealabilă și primul proces

În ianuarie 1998, Centrul pentru Studierea Consecințelor Totalitarismului, afiliat Biroului pentru Protecția Constituției, a demarat o cercetare penală a evenimentelor din 27 mai 1944; s-a considerat că este posibil ca domnul Kononov să fi săvârșit fapte incriminate de art. 68-3 din vechiul Cod penal. La 28 iulie 1998, dosarul de cercetare penală a fost trimis Parchetului General.

La 2 august 1998, Parchetul General l-a acuzat pe domnul Kononov de săvârșirea unor crime de război, iar la 10 octombrie 1998, Curtea Centrală de Primă Instanță din Riga a dispus arestarea lui până la soluționarea procesului.

La 19 noiembrie 1998, acuzarea a încheiat cercetarea penală și a prezentat materialul domnului Kononov și avocatului său. La 18 decembrie 1998 s-a întocmit rechizitoriul, iar dosarul a fost înaintat Curții Regionale din Riga. În rechizitoriu se preciza că au fost identificați majoritatea foștilor partizani care au participat la operațiunea Mazie Bati, însă aceștia au decedat între timp.

Fondul acuzațiilor a fost analizat de către Curtea Regională din Riga la înfățișarea din 21 ianuarie 2000, când domnul Kononov a pledat „nevinovat”. El și-a reluat versiunea asupra evenimentelor din 27 mai 1944, și a subliniat, în special, faptul că toate victimele atacului, inclusiv femeia însărcinată, erau *Schutzmänner* înarmați. Domnul Kononov a negat orice implicare personală în aceste evenimente iar în ceea ce privește diferitele documente, articole de presă și lucrări ulterioare războiului, care afirmau contrariul, el a susținut că a permis în mod conștient distorsionarea faptelor, pentru gloria lui personală și pentru a obține anumite beneficii. Totuși, Curtea Regională a apreciat că dosarul conține o amplă probațiune a vinovăției lui:

a) Depozițiile a opt copii ai sătenilor uciși de către Partizanii Roșii la 27 mai 1944. Trei dintre acești copii au fost martori oculari și au asistat la uciderea părinților. Ceilalți cinci se aflau în acea zi în satul învecinat sau erau prea mici pentru a înțelege ce se întâmplă; ei și-au amintit însă relatări ale celor întâmplate, povestite de către membrii familiei;

b) Depozițiile a 19 martori, dintre care patru erau martori oculari;

c) Diferite consemnări ulterioare războiului, redactate și semate chiar de către domnul Kononov, în care relatarea evenimentelor din Mazie Bati corespunde întrutotul faptelor, așa cum au fost ele reconstituite de către acuzare. Mai ales, domnul Kononov a recunoscut explicit uciderea prin împușcare a lui Ambrozs Buļš și arderea de vii a șase persoane;

d) Diferite înscrisuri semnate de către ofițeri superiori ai domnului Kononov, care oferă relatări similare;

e) Un caiet cu note scrise de către domnul Kononov, confiscat din casa acestuia, care conține schița unei lucrări autobiografice pe care intenționa să o scrie. În general, descrierea făcută atacului din 27 mai 1944 corespunde faptelor reținute de către acuzare;

f) Diferite lucrări istorice și enciclopedii, precum și articole de presă și relatări verbale ale domnului Kononov, publicate în ziare sovietice, în anii '60 și '70;

g) Depozițiile unuia dintre autorii articolelor menționate, care atestă că descrierea din articolul său se întemeiază pe propria relatare a domnului Kononov;

h) Diferite documente din Arhivele Naționale ale Letoniei care conțin informații referitoare la sătenii din Mazie Bati, precum și la acțiunile și la deciziile administrației militare germane, din perioada relevantă cauzei;

i) Depozițiile unei femei care a lucrat ca operator radio la unitatea domnului Kononov, în timpul războiului.

În temeiul acestor probe, Curtea Regională a statuat că domnul Kononov a săvârșit acte interzise de Carta Tribunalului Militar Internațional pentru Nürnberg, din 8 august 1945, de Convenția de la Haga, din 18 octombrie 1907, privind legile și cutumele războiului terestru, și de Convenția de la Geneva, din 12 august 1949, referitoare la protecția persoanelor civile în timp de război. Prin urmare, instanța a

stabilit vinovăția domnului Kononov pentru săvârșirea faptei incriminate de art. 68-3 din vechiul Cod penal și a dispus privarea lui de libertate, de îndată, pentru o perioadă 6 ani. Atât domnul Kononov, cât și Parchetul au atacat această hotărâre și s-au adresat Secției de Drept Penal a Curții Supreme.

Printr-o decizie din 25 aprilie 2000, Secția de Drept Penal a desființat hotărârea atacată și a retrimis cauza Parchetului General pentru cercetări suplimentare. Instanța a precizat că motivarea Curții Regionale este lacunară, în special prin faptul că nu a reușit să clarifice unele probleme decisive pentru soluționarea cauzei. Astfel, nu s-a stabilit dacă, într-adevăr, Mazie Bati făcuse parte dintr-un „teritoriu ocupat”, dacă domnul Kononov și victimele sale puteau fi calificați drept „combatanți” și, respectiv, „non-combatanți” sau dacă înarmarea sătenilor de către administrația militară germană i-ar transforma în „prizonieri de război”, în eventualitatea arestării lor. De asemenea, Secția de Drept Penal a precizat că circumstanțele speciale ale cauzei i-ar fi impus Parchetului consultarea unor specialiști în istorie și în drept penal internațional. Instanța a decis să modifice măsura preventivă care îi fusese aplicată domnului Kononov și a dispus eliberarea lui imediată.

Parchetul a atacat în drept decizia Secției de Drept Penal. Printr-o hotărâre din 27 iunie 2000, Senatul Curții Supreme a respins pretențiile Parchetului, deși a modificat motivarea Secției de Drept Penal, în ceea ce privește retrimiteră cauzei pentru cercetări suplimentare. În acest sens, a considerat nefondată precizarea Secției de Drept Penal referitoare la necesitatea de a solicita părerea unui specialist în drept internațional, întrucât proba prin expertiză nu poate fi cerută în privința unor probleme de drept pur, a căror rezolvare revine exclusiv instanțelor.

2. A doua cercetare prealabilă și al doilea proces

La 17 mai 2001, în urma unei alte cercetări prealabile efectuate de către Parchetul General, domnul Kononov a fost acuzat din nou, pentru săvârșirea faptei incriminate de art. 68-3 din vechiul Cod penal. Senatul Curții Supreme a trimis cauza, în primă instanță, Curții Regionale Latgale. La 3 octombrie 2003, aceasta a examinat fondul acuzației formulate împotriva domnului Kononov și a pronunțat o sentință prin care l-a achitat pentru pentru crimele de război invocate, dar a constatat vinovăția sa pentru o faptă incriminată de art. 72 din vechiul Cod penal, sancționată cu pedeapsa închisorii de trei până la 15 ani.

Curtea Regională a analizat situația în care s-a aflat Letonia în urma evenimentelor din 1940 și a invaziei germane și a concluzionat că domnul Kononov nu putea fi considerat, în niciun caz, „reprezentant al forțelor de ocupație”. Dimpotrivă, el a luptat împotriva forțelor de ocupație ale Germaniei naziste, pentru eliberarea țării. De vreme ce Letonia a fost încorporată în URSS, comportamentul domnului Kononov trebuie evaluat din perspectiva dreptului sovietic. Mai mult, domnul Kononov nu putea să prevadă, în mod rezonabil, faptul că la un moment dat va fi calificat drept „reprezentant al forțelor de ocupație sovietică”. Referitor la operațiunea Mazie Bati, Curtea Regională a reținut că sătenii colaboraseră cu administrația militară germană, că au predat *Wehrmacht*-ului grupul de Partizani Roșii ai lui Chugunov și că atacul asupra satului a fost efectuat în executarea unei hotărâri a

curții militare *ad-hoc* înființată în cadrul detașamentului. De asemenea, Curtea Regională a admis că moartea celor șase bărbați din Mazie Bati putea fi considerată necesară și justificată de argumente de ordin militar. Totuși, instanța a statuat că o asemenea justificare nu se extinde și la uciderea celor trei femei sau la incendierea construcțiilor din sat. În consecință, deoarece nu s-au limitat la executarea hotărârii pronunțate de curtea militară *ad-hoc*, ci au acționat dincolo de autoritatea care le-a fost conferită, atât domnul Kononov, cât și cei care-l însoțeau au comis acte de distrugere, pentru care sunt deplin răspunzători. În plus, în calitate de comandant al unității sale, domnul Kononov este responsabil pentru actele acestea. Totuși, Curtea Regională l-a exonerat pe domnul Kononov de răspundere penală, pe motiv că distrugerea nu face parte din categoria infracțiunilor exceptate de la regimul prescripției, iar condamnarea, sub efectul prescripției, este interzisă prin lege.

Ambele părți au atacat sentința primei instanțe și s-au adresat Secției de Drept Penal a Curții Supreme. Domnul Kononov a invocat, *inter alia*, art. 7 §1 din Convenție și a solicitat achitarea sa integrală, pe motiv că dispozițiile legii au fost aplicate împotriva sa retroactiv. Acuzarea a invocat o serie de erori grave, de drept și de fapt, ale Curții Regionale. În susținerea Parchetului, prima instanță a neglijat complet faptul că încorporarea Letoniei în URSS a fost ilicită, contrară Constituției letone din 1922 și dreptului internațional și că Republica Letonia a continuat să existe *de jure*. Prin urmare, comportamentul domnului Kononov, în 1944, trebuia analizat din perspectiva dreptului leton și a dreptului internațional, iar nu a celui sovietic. Acuzarea a criticat și constatările Curții Regionale, întemeiate pe probele administrate în cauză. În susținerea sa, prima instanță a dat credit unor afirmații ale domnului Kononov care nu erau susținute de nicio probă: argumentul potrivit căruia sătenii din Mazie Bati erau colaboratori înarmați ai administrației germane, care ajutaseră *Wehrmacht*-ul să înlăture Partizanii lui Chugunov; faptul că a fost înființată o „curte” în detașamentul domnului Kononov și că adevăratul scop al operațiunii Mazie Bati nu era executarea sumară a sătenilor, ci arestarea lor, astfel încât să poată fi duși la judecată. Acuzarea a susținut că prima instanță nu a analizat dosarul în ansamblu, ci și-a însușit orbește afirmațiile domnului Kononov, în ciuda faptului că probele administrate tind să le contrazică.

Printr-o decizie din 30 aprilie 2004, Secția de Drept Penal a Curții Supreme a admis apelul Parchetului, a casat sentința atacată și a statuat că domnul Kononov este vinovat pentru săvârșirea infracțiunii prevăzute și sancționate de art. 68-3 din vechiul Cod penal. După ce a reexaminat probele menționate în sentința Curții Regionale, instanța de apel a precizat: „V. Kononov și Partizanii din cadrul grupului special pe care îl comanda au furat armele care fuseseră împărțite pentru a permite sătenilor să se apere și, în cursul acestei operațiuni, au ucis nouă civili din sat, dintre care șase au fost arși de vii – inclusiv trei femei, una în stadiul final al sarcinii. De asemenea, au incendiat și două ferme.

Prin faptul că au atacat cei nouă civili din satul Mazie Bati, care nu participaseră la luptă, prin faptul că le-au furat armele și i-au ucis, V. Kononov și partizanii aflați sub comanda lui (...) au săvârșit o violare gravă a legilor și a cutumelor războiului, așa cum ele sunt prevăzute în:

- art. 23 §1 (b) al Convenției de la Haga din [18] octombrie 1907, privind legile și cutumele războiului terestru, care are forță obligatorie pentru toate națiunile civilizate

și care interzice uciderea sau rănirea cu viclenie a membrilor populației civile; art. 25 [al Convenției de la Haga], care interzice atacarea, prin orice mijloace, a satelor, a așezărilor sau a clădirilor lipsite de apărare; și art. 446 §1 [al Convenției de la Haga] care instituie obligația de a respecta drepturile și onoarea familiei, viața persoanelor și proprietatea privată;

- art. 3 §1 (a) al Convenției de la Geneva din 12 august 1949, privind protecția persoanelor civile în timp de război (...), potrivit căruia este interzis ca persoanele care nu participă activ la ostilități să fie supuse violenței la adresa vieții și a persoanei lor, în special uciderea de orice fel, mutilării, tratamentelor crude și torturii; lit. (d) [a aceluiași paragraf], care interzice (...) condamnarea și efectuarea execuțiilor, în absența unei hotărâri judecătorești prealabile, pronunțată de către o instanță legal constituită, care să asigure toate garanțiile procedurale recunoscute ca indispensabile de către popoarele civilizate; art. 32, care interzice uciderea, tortura și orice altă brutalitate împotriva persoanelor protejate; și art. 33, care prevede că nicio persoană protejată nu poate fi sancționată pentru o faptă pe care nu a săvârșit-o personal și interzice sancțiunile colective precum și orice măsuri de intimidare, jafuri și represalii împotriva persoanelor protejate și a proprietății acestora;

- art. 51 §2 din Protocolul Adițional la Convenția [menționată mai sus] privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, adoptată la 8 iunie 1977 (...) care stabilește că populația civilă ca atare, precum și persoanele civile nu vor fi ținta atacului și interzice actele de violență sau amenințările cu violența al căror scop principal este acela de a crea teroare în rândul populației civile; art. 51 §4 (a), care interzice atacurile nediscriminatorii care nu sunt îndreptate împotriva unui obiectiv militar determinat; art. 51 §6, care interzice utilizarea represaliilor împotriva populației civile sau a civililor; art. 75 §2 (a) (...) care interzice recurgerea la violență împotriva vieții, a sănătății, a bunăstării fizice sau psihice a persoanelor, în special uciderea, tortura de orice tip, fie ea fizică sau psihică, și multilarea; și art. 75 (d) care interzice sancțiunile colective.

Aționând cu deosebită cruzime și brutalitate și arzând de vie o săteancă însărcinată (...), V. Kononov și partizanii săi și-au bătut joc în mod deschis de legile și cutumele războiului, indicate în art. 16 §1 al Convenției de la Geneva (...) care instituie obligația de a acorda o protecție specială femeilor însărcinate și de a le trata cu deosebit respect.

De asemenea, prin faptul că au incendiat locuințele și alte construcții ale sătenilor (...) Meikuls Krupniks și Bernards Šķirmants, V. Kononov și Partizanii săi au violat prevederile art. 53 al acestei Convenții, care interzice distrugerea proprietății imobiliare, cu excepția cazurilor în care o astfel de distrugere este absolut necesară în contextul operațiunilor militare și prevederile art. 52 din Primul Protocol Adițional (...) care interzice îndreptarea atacului sau a represaliilor împotriva proprietății private a persoanelor civile (...).

În lumina celor arătate mai sus, actele comise de către V. Kononov și de oamenii săi trebuie calificate drept crime de război, în sensul art. 6 §2 din Carta Tribunalului Militar Internațional pentru Nüremberg, care prevede că uciderea sau tortura persoanelor civile în teritoriul ocupat, jefuirea proprietății private, distrugerea intenționată a satelor sau devastarea nejustificată de o necesitate militară constituie violări ale legilor sau ale cutumelor războiului, altfel spus crime de război.

Actele comise de către V. Kononov și de Partizanii săi trebuie calificate, de asemenea, „violări grave”, în sensul art. 147 al (...) Convenției de la Geneva (...).

Prin urmare (...), V. Kononov este vinovat de săvârșirea faptei incriminate în art. 68-3 din Codul penal (...).

Materialul aflat în dosarul cauzei indică faptul că după război, membrii supraviețuitori ai familiilor [persoanelor] ucise au fost grav persecutați și au fost supuși represaliilor. După restaurarea independenței Letoniei, toți cei uciși au fost reabilitați. În certificatele lor de reabilitare s-a precizat că nu au săvârșit „crime împotriva păcii [sau] a umanității, infracțiuni (...) și nu au luat parte (...) la represiunea politică (...) de către regimul nazist” (...).

V. Kononov trebuie considerat ca fiind supus [prevederii referitoare la] crima de război [respectivă], conform art. 43 din Primul Protocol Adițional al Convenției de la Geneva (...), potrivit căruia combatanții, adică cei care au dreptul să participe în mod direct la ostilități, sunt membrii forțelor armate ale uneia dintre părțile în conflict.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, V. Kononov a făcut parte din forțele armate ale unei părți beligerante, [și anume] URSS, și a avut un rol activ în operațiunile militare organizate de aceasta.

V. Kononov a fost trimis în misiune specială în Letonia, având ordine clare de a lupta în spatele liniilor inamice [și] de a organiza acolo explozii.

Plutonul condus de V. Kononov nu poate fi considerat un grup de voluntari, întrucât a fost organizat și comandat de către forțele armate ale uneia dintre părțile beligerante (URSS); acest lucru este confirmat de materialul aflat în dosarul cauzei. De asemenea, la vremea săvârșirii faptei de care este acuzat, V. Kononov acționa și în calitate de combatant, conducând un grup înarmat care avea dreptul să participe la operațiuni militare, ca parte integrantă a forțelor armate ale unei părți beligerante (...).

V. Kononov a luptat pe teritoriul leton ocupat de către URSS și nici faptul că atunci exista o dublă ocupație (Germania fiind cealaltă putere ocupantă), nici faptul că URSS făcea parte din coaliția antihitleristă nu îi afectează statutul de criminal de război (...).

Secția de Drept Penal apreciază că toți sătenii uciși în Mazie Bati trebuie considerați civili, în sensul art. 68-3 din Codul penal (...) și a prevederilor dreptului internațional.

În temeiul art. 50 din Primul Protocol Adițional la Convenția de la Geneva (...), un civil este definit ca fiind orice persoană care nu aparține uneia dintre categoriile de persoane la care se referă art. 43 al acestui Protocol sau art. 4 (A) din Convenție.

Caracteristicile descrise în articolele menționate, care sunt specifice [anumitor] categorii de persoane excluse din definiția civililor, nu corespund sătenilor uciși.

Faptul că ei obținuseră arme și muniții nu i-a transformat în combatanți și nu atestă nici o intenție de a îndeplini vreo operațiune militară (...).

S-a constatat (...) că grupul de partizani ai lui Chugunov a fost spulberat de un detașament militar german (...).

Dosarul cauzei nu conține nicio probă care să demonstreze că sătenii au luat parte la acea operațiune.

Faptul că s-ar putea ca Meikuls Krupniks să fi informat germanii de prezența partizanilor, în hambarul său, nu îl exclude din categoria „civililor”.

Domnul Krupniks locuia pe teritoriul ocupat de către Germania și, fără îndoială, prezența partizanilor la ferma lui, în timp de război, reprezenta un pericol atât pentru el, cât și pentru familia lui (...).

Faptul că sătenii aveau în casă arme și că stăteau [regulat] de pază în timpul nopții nu înseamnă că participau la operațiunile militare, ci atestă o teamă firească față de atac.

În timp de pace sau de război toți cetățenii au dreptul să se apere pe ei înșiși și familiile lor, dacă le sunt în pericol viețile.

Dosarul cauzei indică faptul că Partizanii Roșii, inclusiv grupul lui Chugunov, au folosit violența împotriva civililor, astfel încât populația civilă se temea pentru siguranța sa.

Victima [K.] a dovedit că Partizanii Roșii au jefuit case și au luat adesea rezerve de hrană.

Comportamentul criminal al partizanilor a fost semnalat în rapoartele ofițerilor superiori [S.] și [Č.], care indică faptul că Partizanii Roșii au jefuit, au ucis și au săvârșit alte crime împotriva populației locale (...).

Potrivit datelor aflate în dosarul cauzei, dintre sătenii uciși la Mazie Bati în 1943 și 1944, [doar] Bernards Šķirmants și [soția lui] erau membri ai Gardei Naționale Letone. Arhivele nu conțin nicio informație care să indice că vreuna dintre victime ar fi participat la activitățile acelei organizații sau a oricărei alta (...).

În opinia Secției de Drept Penal, faptul că persoanele menționate mai sus au participat la activitățile Gărzii Naționale Letone nu permite calificarea lor drept combatanți, întrucât nu s-a constatat (...) că ele ar fi luat parte la operațiuni militare organizate de forțele armate ale unei părți beligerante.

S-a constatat (...) că în satul Mazie Bati nu se afla nicio formațiune militară germană și că sătenii nu îndeplineau vreo obligație militară ci, [dimpotrivă], erau fermieri.

La data evenimentelor [dezbătute], ei erau acasă și se pregăteau să sărbătorească Rusaliile. Printre cei uciși s-au numărat nu doar bărbați (care erau înarmați), ci și femei, dintre care una se afla în stadiul final al sarcinii, fiind deci îndreptățită la o protecție specială (...) potrivit Convenției de la Geneva.

Calificând persoanele ucise drept civili, Secția de Drept Penal nu are nicio îndoială în privința statutului lor; totuși, chiar presupunând că ar avea, Primul Protocol Adițional al Convenției de la Geneva prevede că în caz de dubiu fiecare persoană va fi considerată civil (...).

Întrucât Letonia nu a aderat la Convenția de la Haga din 1907, prevederile acestui instrument nu pot constitui temei pentru [constatarea] unei violări.

Crimele de război sunt interzise și toate statele au obligația să condamne orice persoană vinovată pentru săvârșirea lor, întrucât astfel de crime fac parte integrantă din dreptul internațional, indiferent dacă părțile aflate în conflict sunt state-părți la tratate internaționale (...).”

Pentru considerentele arătate, Secția de Drept Penal a calificat comportamentul din 27 mai 1944 al domnului Kononov drept crimă de război, în sensul art. 68-3 din vechiul Cod penal. Instanța a exclus însă dintre argumentele condamnării două afirmații ale acuzării, care nu fuseseră probate la standardul necesar, și anume uciderea sătenilor Ambrozs Buļš și Bernards Šķirmants de către domnul Kononov și pretinsa

tortură la care i-ar fi supus. Secția de Drept Penal a constatat vinovăția domnului Kononov pentru săvârșirea unei infracțiuni grave, dar, întrucât acesta era acum bătrân, infirm și inofensiv, a dispus privarea sa imediată de libertate, pentru o perioadă de un an și opt luni, pedeapsă care se considera executată, întrucât domnul Kononov petrecuse deja în detenție o perioadă mai lungă, înainte de finalizarea procesului.

Domnul Kononov a atacat această decizie la Senatul Curții Supreme. Printr-o hotărâre din 28 septembrie 2004, instanța s-a pronunțat în următorii termeni: „Pentru a statua că V. Kononov a fost combatant și că a comis acea infracțiune pe teritoriul ocupat de URSS, Secția de Drept Penal și-a întemeiat hotărârea pe deciziile organelor reprezentative superioare ale Republicii Letonia, pe convențiile internaționale relevante și pe alte probe, privite în ansamblu, care fuseseră verificate și atestate în conformitate cu normele de procedură penală.

În declarația Consiliului Suprem (...) din 4 mai 1990 privind redobândirea independenței Republicii Letonia s-a precizat că ultimatumul comunicat Guvernului Republicii Letonia la 16 iunie 1940 de către fosta Uniune Sovietică stalinistă trebuie considerat crimă internațională, întrucât Letonia era ocupată și, prin urmare, puterea sa suverană era abolită. [Cu toate acestea], peste 50 de state ale lumii au recunoscut faptul că Republica Letonia a continuat să existe ca subiect de drept internațional (...).

Analizând hotărârea pe fond, Senatul (...) consideră că, în măsura în care Secția de Drept Penal a constatat că V. Kononov intră sub incidența art. 68-3 din Codul penal, (...) actele lui au fost corect caracterizate, întrucât, în calitate de beligerant și de combatant pe teritoriul leton ocupat de URSS, el a violat legile și cutumele războiului, prin faptul că a pus la cale și că a condus o operațiune militară care urmărea aplicarea represaliilor împotriva unor civili, locuitori pașnici ai satului Mazie Bati, dintre care nouă au fost uciși (...) [și] a căror proprietate a fost furată [sau] incendiată.

Așa cum a precizat (în mod corect) instanța de apel, faptul că în al Doilea Război Mondial teritoriul leton s-a aflat sub ocupația succesivă a două state (dintre care unul era Germania; o „dublă ocupație”, în termenii instanței de apel) sau că URSS era membră a coaliției antihitleriste, nu au schimbat statutul lui V. Kononov, de persoană vinovată pentru săvârșirea unei crime de război.

În ceea ce privește susținerea (...) potrivit căreia, prin constatarea vinovăției lui V. Kononov pentru această crimă de război, instanța [de apel] a violat prevederile art. 6 din Codul penal (...) privind aplicarea în timp a legii penale, [Senatul] consideră că ea trebuie respinsă pentru motivele de mai jos.

Hotărârea indică faptul că instanța de apel a aplicat Convențiile, respectiv Convenția de la Geneva din 12 august 1949 (...) și Protocolul [ei] adițional din 8 iunie 1977 (...), la crima de război de care a fost acuzat V. Kononov, indiferent de data la care ele au intrat în vigoare. [Acest lucru corespunde] Convenției Națiunilor Unite, din 26 noiembrie 1968, privind inaplicabilitatea regimului juridic al prescripției la crimele de război și la crimele împotriva umanității. [Instanța de apel a precizat că] Republica Letonia, care fusese ocupată de URSS, nu a putut lua o decizie [în acest sens] mai devreme. Referindu-se la principiul neaplicării regimului juridic al prescripției, instanța de apel s-a conformat obligațiilor create prin tratatele internaționale și a statuat că persoanelor care au săvârșit acele infracțiuni le revine răspunderea penală, indiferent de data la care au fost comise faptele.

Întrucât hotărârea a calificat violarea legilor și a cutumelor războiului de care a fost acuzat V. Kononov drept crimă de război, în sensul art. 6 §2 (b) din Carta Tribunalului Militar Internațional de la Nüremberg (...) și, (...) întrucât în temeiul Convenției amintite a Națiunilor Unite, din 26 noiembrie 1968 (...), crimele de război (...), nu sunt supuse regimului juridic al prescripției (...) Senatul consideră că faptele au fost corect raportate la prevederile art. 68-3 din Codul penal.

Nu există niciun temei pentru a susține (...) că (...) Declarația Consiliului Suprem din 4 mai 1990, privind Restabilirea Independenței Republicii Letonia și Declarația Parlamentului din 22 august 1996, privind Ocuparea Letoniei au fost doar proclamații politice pe care instanța nu își putea întemeia hotărârea și cărora nu li se putea conferi, retroactiv, forță obligatorie.

[Senatul] constată că ambele declarații sunt acte constituționale de stat, a căror legalitate este incontestabilă.

În decizia sa, [pronunțată după] evaluarea probelor administrate la termenul de judecată, [instanța de apel] a reținut că, în calitate de combatant, V. Kononov a organizat, a comandat și a coordonat o operațiune militară a Partizanilor, cu intenția aplicării unor represalii, prin masacrarea populației civile a satului Mazie Bati și prin jefuirea și distrugerea fermelor sătenilor. Așa stând lucrurile, instanța de apel a decis în mod corect că acțiunile membrilor individuali ai grupului său (...) nu puteau fi considerate [simple] excese ale celor implicați.

Potrivit principiilor de drept penal referitoare la răspunderea grupurilor organizate, membrii [unui grup] sunt complici la săvârșirea unei infracțiuni, indiferent de rolul pe care îl au la comiterea ei.

Acest principiu privind răspunderea membrilor unui grup organizat este admis de art. 6 §3 din Carta Tribunalului Militar Internațional pentru Nuremberg, care prevede că liderii, organizatorii, instigatorii și complicii care participă la executarea unui plan comun sunt responsabili pentru toate actele efectuate de orice persoană care acționează pentru executarea acelui plan.

În consecință, este nefondat argumentul potrivit căruia instanța de apel a utilizat un test de „responsabilitate obiectivă” pentru a constata, în absența oricărei probe, vinovăția lui V. Kononov pentru acțiunile comise de membri ai grupului special de Partizani pe care îl comanda, fără a analiza atitudinea lui subiectivă privind consecințele”.

La 27 august 2004, Domnul Kononov a înregistrat o *plângere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului*. El a invocat violarea art. 7 din Convenție, ca urmare a condamnării lui pentru „crime de război” pe motivul participării la o misiune militară punitivă, în al Doilea Război Mondial.